

Історія

▲ Генеральний секретаріат Української Центральної Ради, 1917 р. Фото з Вікіпедії

Українська революція

Чотири кроки до незалежності

На думку багатьох сучасних вітчизняних науковців, становлення незалежної української держави відбулося за IV Універсалом Центральної Ради 22 січня 1918 р. Всі подальші українські державні утворення, що виникли в ході національно-визвольних змагань, були «варіаціями» на тему національного будівництва. Навколо останнього твердження досі йдуть гарячі дискусії. А от які етапи пройшла Україна у 1917–1918 рр. та її лідери, щоб стати незалежними, варто розглянути детальніше.

Крок перший: «широка автономія»

Після Лютневої революції в Росії, на теренах колишньої імперії почали відчуватись національні уряди, які взяли до розбудови власних державних проєктів. Революційне піднесення охопило й українські землі. Повалення самодержавства відкрило широкий можливості для створення або активізації

еліта» спромоглася створити і затвердити на міжнародному рівні незалежну державу.

А все починалось досить мирно і з надіями на «світле» та «дружне» співжиття із сусідніми народами. Протягом весни і на початку літа 1917 р. вплив Центральної Ради на місцях зростає, до її складу обирають сотні депутатів з

прав і свобод. Хіба такий устрій міг улаштувати «оновлену» Росію?

Крок другий: «зрада» чи «необхідний компроміс»

Національне будівництво наприкінці червня 1917 р. набирало обертів. УЦР 28 червня 1917 р. створила свій виконавчий орган — Генеральний секретаріат — перший український уряд. На нього покладено втілення в життя головного постулату I Універсалу «однині самі будемо творити наше життя». До його компетенції передавалися справи внутрішні, фінансові, проповіді, земельні, міжнаціональні та інші в межах українських земель.

Такий хід подій абсолютно не улаштував Тимчасового уряду, який спішно відправляє до Києва делегацію. В ході переговорів з керівниками УЦР досягнуто компроміс у вигляді II Універсалу 16 липня. Зміст його зводився до наступного: Тимчасовий уряд визнає право України на автономію, а УЦР та Генеральний секретаріат — органами державної влади. Зі свого боку, УЦР погоджувалась, що остаточно форма автономії України буде визначена на Всеросійських установчих зборах, для цього будуть підготовлені спеціальні закони. Найжорсткіше обмеження стосувались військового питання. Українська армія формуватиметься тільки за згодою Генерального штабу Росії.

Досі немає однозначної оцінки II Універсалу. Сучасники тих подій по-різному реагували на нього. Так, самостійники на чолі з М. Міхновським і з участю полку ім. П. Полуботка організували збройний виступ проти керівництва УЦР. Виступ у Києві не вдавсь, а в інших українських містах його не підтримали.

ду більшовицької Росії. На що отримали рішучу відмову. І від грудня 1917 р. розпочалося військове протистояння УНР та більшовицької Росії.

З початком збройного конфлікту українське суспільство неоднозначно поставилось до нових державних утворень. Справа в тому, що більшовики, завдяки своїм зрозумілим народові гаслам «Земля — селянам!» та «Фабрики — робітникам!», стрімко набували популярності і сприймались всього лише як чергова політична сила, на широкій революційній арені. Ніхто не міг передбачити майбутнього «червоного терору». Так само у стані певної невизначеності перебували й деякі українські військові частини. Б. Мартос, генеральний секретар земельних справ, так охарактеризував тодішню ситуацію: «Наша біда в тому, що хоч вся Україна і все військо кричить „Слава Центральної Раді!“, проте, коли треба стати в оборону Центральної Ради, то цілі полки оголошують, що вони стоять збоку (нейтралітет) або ждуть до самої останньої хвилини». За таких умов часткової розгубленості та невизначеності розпочинався головний бій — за незалежність.

Крок четвертий: незалежність

На початку 1918 р. Центральної Ради почала схилитись до ідеї проголошення незалежності України. Така позиція була обумовлена, насамперед, пошуком загальнонаціонального елементу, який би міг підняти народ на боротьбу за свою державність. Як пізніше напише у спогадах В. Винниченко — голова Генерального секретаріату: «Наша мета була — відродження та розвинення нашої національності, пробудження в нашому народі своєї, національної гідності, почуття необхідності рідних форм свого

существования. І саме висловлювання бороть-

самодержавства відкрило широкі можливості для створення або активізації громадських організацій та політичних партій. У Києві, Полтаві, Харкові, Одесі, Чернігові й інших містах відбулися багатолюдні мітинги та демонстрації під синьо-жовтими прапорами і гаслами: «Автономію Україні!», «Хай живе федеративна республіка!», «Вільна Україна — у вільній Росії!», а також «Хай живе самостійна Україна!». Осередком згуртування громадських та політичних сил стала Українська Центральна Рада (УЦР), утворена 17 березня 1917 р. в Києві. Поступово вона перетворилася на всеукраїнський представницький орган, а згодом — парламент Української Народної Республіки.

До складу УЦР входили представники не тільки всіх верств і станів тодішнього українського суспільства, а також національних меншин. Останнє відігравало надзвичайно важливу роль, адже засвідчувало рівність та дотримання прав і переважуючого українського населення, і нацменшин. Це був по суті приклад лівей демократії.

Що ж до політичного складу УЦР, то її основу становили ті, що в більшості своїй були прихильниками ідей федеративної Росії, не царської, і в жодному випадку не більшовицької, а оновленої Росії, де Україна стане її повноправною автономною частиною. Тут варто наголосити, що хоч більшість у тодішньому українському парламенті становили соціалісти різного «гатунку» (революціонери, автономісти, федералісти), а соціалізм набув надзвичайної популярності не тільки на теренах колишньої Російської імперії, практично повсюди у Європі, все ж саме на доло соціалістів і випала нелегка місія побудови держави. Тепер багато хто звинувачує тодішню українську інтелігенцію в недалекоглядності й численних прорахунках, забуваючи, що саме ця «соціалістична

а в інших українських містах його не підтримали.

Разом з тим, УЦР і Генеральний секретаріат продовжували справу національного будівництва. Влада останнього поширювалась на п'ять губерній: Київську, Волинську, Подільську, Полтавську, Чернігівську. А сам голова Центральної Ради — Михайло Грушевський охарактеризував її Універсал як «компромис... та продовження співпраці з Тимчасовим урядом на новому для України рівні». На новий рівень співпраці такі вийти не вдалось. У хід подій втрутилися більшовики.

Крок третій: створення республіки

Події в Москві та Петрограді — Жовтневий переворот, повалення Тимчасового уряду, формування Ради народних комісарів — несли більшовицьку загрозу для України. Це підштовхнуло Українську Центральну Раду до подальшого оформлення держави. В українських керівників ще не сформувався кінцевий погляд на незалежну державу, проте виріло розуміння створення власної демократичної республіки, якій явно було не по дорозі з більшовиками.

Таким чином, 20 листопада 1917 р. УЦР III Універсалом утворила Українську Народну Республіку (УНР), зберігаючи формальний зв'язок з федеративною (не існуючою) Росією. Проголосивши УНР та взявши курс на побудову самостійної республіки, яка територіально охоплювала більшу частину сучасної України, її лідери також розпочали демократичні реформи. Зокрема, гарантовано свободу слова, віросповідання, права всіх націй на території республіки, установленню 8-годинний робочий день, ліквідовувалася смертна кара і т.д.

Такі радикальні державницькі перетворення не улаштували більшовиків, що відразу зажадали ліквідації УНР та входження її території до скла-

народі своїй, національної гідності, почуття необхідності рідних форм свого розвитку». І саме для ефективної боротьби з більшовицькими військами та участі української делегації на рівних правах у розробці мирного договору в Бересті, вирішено проголосити незалежність.

Питання незалежності було присвячене спеціальне засідання Малої Ради, що розпочалося 22 січня і тривало, фактично без перерви, три дні. На обговорення винесли три проекти: Михайла Грушевського, Володимира Винниченка та Микити Шаповала, але врешті виробили спільну редакцію.

Документ містив чотири головні положення: проголошення самостійності Української Народної Республіки; доручення Раді Народних Міністрів укласти мир з Центральними державами; оголошення війни з більшовицькою Росією; декларування основ внутрішнього соціально-економічного будівництва й окреслення заходів для припинення війни з Центральними державами (Австро-Угорщина, Німечка та Османська імперія, Болгарське царство). Головним джерелом влади в країні виступає — український народ. Універсал став одним з найдемократичніших документів свого часу. Він засвідчив появу незалежної української держави, яку визнало міжнародне співтовариство.

Саме лідерам Центральної Ради вдалося реалізувати власний державницький проект. Чи сподівались вони на такий результат, оголошуючи автономію у червні 1917 р. Проте незалежна Українська Народна Республіка стала безповоротною точкою відліку для нашого національного будівництва новітньої доби. Далі підуть державотворчі «випадки» у вигляді Української Держави гетьмана П. Скоропадського, Директорії УНР та ЗУНР. ■

Олена ГУМЕНЮК